

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

L.N. Tolstoj

Oorlog en vrede

Vertaald door Yolanda Bloemen en Marja Wiebes

Uitgeverij G.A. van Oorschot | 2006 | 1606 pp. | € 85,00 | ISBN 9789028240469

De onmacht van de machtigen

door *Frank van den Heuvel*

Redacteur CDV

Het is twintig jaar geleden dat ik het boekwerk *Oorlog en Vrede* van Tolstoj las, een werk uit de wereldliteratuur dat je moet hebben gelezen. Na lezing dacht ik: 'Zo, dat hebben we gehad'. Totdat vorig jaar een nieuwe vertaling op de markt kwam en CDV bezig was met het voorbereiden van het themanummer 'Oorlog en Vrede'. En dan denk je weer aan het meesterwerk van Leo Tolstoj uit 1868 (of 1869, daar verschillen de meningen over). Het boek gaat over de oorlogen tussen Rusland en Frankrijk ten tijde van Napoleon. En zowel de oorlogen zelf als de wijze waarop Tolstoj deze heeft beschreven, zijn interessant in het licht van deze tijd. De roemruchte oorlogen tussen deze twee landen zouden nog jaren stof voor bestudering betekenen. Wat een overmoed van Napoleon om het grote Rusland met zijn koude winters en taaie bevolking binnen te vallen. Het werd een drama, slechts één procent van de Franse soldaten keerde terug naar Frankrijk,

zoals de geschiedenis liet zien, maar zoals die niet altijd werd herinnerd: zie Hitler, die dezelfde fout maakte en zie vele andere oorlogen die vol zelfoverschatting worden begonnen en na jaren loopgraven beëindigd zonder 'resultaat'. Tolstoj beschrijft in zijn boek de oorlogen aan de hand van personen, mensen, zoals James Michener dat ook altijd doet in zijn epische romans. En dan zijn, in tegenstelling tot bij Michener, de hoofdpersonen geen doorsneefamilies, maar de hoogste klasse van Rusland. De klasse die, ironisch gezien de tegenstander, Frans spreekt en zo graag bij de Europese elite wil horen, maar niet als zodanig wordt erkend. Enkele adellijke families uit het Rusland van rond 1800 worden gevolgd tijdens de feesten, de vele nutteloze conversaties en tijdens de oorlogen. De mannen gaan naar het front en moeten de eer verdedigen; de vrouwen blijven thuis, vol verwachting — de families Rostov, Bolkonski, Bezoechov en anderen. Daarnaast figureren vele historische figuren als veldheren en andere elite. Ook hier geldt het adagium: 'De geschiedenis der volkeren is de biografie der heersers'. Tsaar Alexander I leidt Rusland samen met zijn hogere legerleiding, maarschalk Koetoezov en de

generaals Bagration en Barclay de Tolly tegen de Fransen, die Rusland binnenvielen.

Het boek begint met een feestelijke ontvangst, waar de genoemde adel aanwezig is. Men praat over de dreigende oorlog en over Napoleon die ondanks de machtige landen Pruisen en Oostenrijk, zegevierend over het continent trekt. Pruisen werd toen als machtig land beschouwd omdat het de andere Duitse vorstendommen onder de duim had gekregen. Maar buiten de landsgrenzen heeft het niets gepresteerd. Tijdens de feesten en partijen maken de Russische adellijke families inschattingen en bereiden ze zich mentaal voor op de oorlog. Maar ze bespreken ook familiaangelegenheden en arrangeren huwelijken. En deze huwelijken worden meer uit politieke overwegingen dan uit liefde gesloten. Tolstoj beschrijft het allemaal in één boek: oorlog, politiek, liefde en drama. Iedere hoofdpersoon heeft zijn eigen kenmerken: ijdel, grootmoedig, rebels, lief, losbandig, geldbelust, sluw of intelligent. De ene persoon blijft zijn leven lang streven naar geld, een ander naar erkenning, naar erbij willen horen. En dan zijn er de personen die puur de liefde voor vaderland en vadertje tsaar voor ogen hebben. Sommigen veranderen dramatisch tijdens de oorlog, doordat ze de harde kant van het leven en de gruwelijkheden van de oorlog zien. En ondertussen opereert Tolstoj als de alwetende verteller die het strijdperk, de personen en hun bedoelingen overziet en doorziet. Tolstoj heeft enig recht van spreken, want na zijn studie oosterse talen en recht ging hij zelf ten strijde. Tijdens de Krimoorlog (1853-1856) diende hij als officier in het Russische leger. Daarna trok hij zich terug op zijn landgoed om zich aan het schrijven te wijden. Tolstoj heeft met *Oorlog en Vrede* meer dan een geschiedenisboek willen schrijven en meer dan een roman die het wel en wee van de Russische upper ten de

revue laat passeren. Hij heeft de oorlog in al zijn facetten willen weergeven. Natuurlijk de grotemensenpolitiek die erachter zit, maar meer nog hoe het individu deze oorlog beleeft en hoe die oorlog mensen kan veranderen. En dan niet alleen het arme individu dat in de strijd belandt, maar juist ook de graaf en de grootvorst. Deze leden van de genoemde Russische families werden, net als de dienstplichtige soldaten, ook maar de oorlog ingedwud: geen keus, maar een ereschuld. De adellijke Tolstoj kende deze dwang maar al te goed. Wat dat betreft heeft *Oorlog en Vrede* het karakter van een autobiografie. De veldslagen worden uitvoerig opgeschreven, maar zeker ook de beschouwingen vooraf en natuurlijk de analyses achteraf: waar hadden we anders moeten handelen en waarom? Soms lijkt Tolstoj de geschiedenis als een soort empirische wetenschap te willen benaderen en achteraf te kijken wat er is gebeurd, om met deze 'formules' toekomstige gebeurtenissen te verklaren, om deze ook in de toekomst toe te passen. De bekende vergelijking Napoleon-Hitler is evident, maar er is meer herkenbaar. Tevens wil Tolstoj beschrijven hoeveel onredelijkheden aan de orde zijn in oorlogen, zowel bij individuen als bij bredere bewegingen. De uitvoerige beschrijving van de oorlogshandelingen en de stappen die steeds worden gezet, hebben op veel punten ook het karakter van de *Ilias* van Homerus. Uitvoerige (homerische) beschrijvingen en vergelijkingen onderbreken het echte oorlogsverhaal. Daarnaast kun je ook zeggen dat *Oorlog en Vrede* kenmerken heeft van het andere werk van Homerus, de *Odyssee*. De lotgevallen van Pierre Bezoechov en vorst Andrej Bolkonski worden beschreven, nadat ze jaren geleden als een soort Odysseus, tegen hun zin, van huis en haard zijn weggehaald. Ze wilden misschien niet eens echt ten strijde gaan, maar adel verplicht. Thuis wachten de

vrouwen, terwijl de oorlog voortduurt en de thuisreis wordt uitgesteld. Op deze manier worden individuele gebeurtenissen gekoppeld aan historische context. De Griekse *hubris* (Napoleon, Russische adel) is alom aanwezig en wordt even zo vaak ontmaskerd. Ook vorst Bolkonski ziet op de cruciale momenten zijn kwetsbaarheid; hij is slechts onderdeel van een groter geheel, inclusief de oorlog. Behalve Homerus herkennen we ook Umberto Eco, die in *Het eiland van de Vorige Dag* eveneens een oorlog, een dooltocht en de worsteling van de hoofdpersonen beschrijft. De hoofdpersonen in *Oorlog en Vrede* zien regelmatig de zinloosheid van de oorlog en van de doordenderende trein die macht heet, maar die slechts kan bestaan bij groepering van de massa, want iemand die macht wil, kan uiteindelijk niks alleen. Misschien gaat *Oorlog en Vrede* wel met name over macht, en dus eveneens over onmacht. Want macht, waar je dus massa voor nodig hebt, betekent sterke afhankelijkheid. We hoeven maar naar de huidige wereldleiders te kijken hoeveel afhankelijkheid macht met zich meebrengt. Een beetje machthebber heeft werkelijk geen moment rust. Steeds is er de dreiging van een aanslag, een opstand, een vijand, een oorlog, een revolte, een nieuwe machtsfactor. Wanneer macht, het streven naar macht en de daaruit voortvloeiende onmacht zo aanwezig is in *Oorlog en Vrede*, dan past het zeker ook binnen de context van dit themanummer van CDV. In iedere oorlog komt dit punt terug, ook bij het bekijken van de ethische kant, de zogenoemde rechtvaardige oorlog. Oorlog begint altijd vanuit een echte of vermeende positie

van macht; of om de macht te verwerven. Dat was in het oude Rusland zo en nu nog. En wanneer er een 'rechtvaardige oorlog' wordt gevoerd, dus voor Russische kerk en vaders tsaar, dan kun je je natuurlijk ook de vraag stellen of er een rechtvaardige God

.....
.....
.....
*Oorlog begint altijd vanuit een
echte of vermeende positie van
macht*
.....
.....

is die dit alles maar laat gebeuren. Ook deze gedachten heeft Tolstoj bij het schrijven van zijn epos. Oorlogen zijn onderdeel van het leven, maar je kunt er ook wat van leren. Het fatalisme waar we, volgens Tolstoj, allemaal aan onderworpen zijn, komt sterk terug in deze beschrijvingen. De wijdliepige passages maken het boek uniek en van grote waarde. Dit verklaart ook de lange productietijd van vijf jaar, die Tolstoj aan zijn meesterstuk besteedde.

Tot slot is het interessant te vermelden dat Tolstoj toen hij met *Oorlog en Vrede* begon, een boek wilde schrijven over de zogenoemde Dekabristenopstand (1825) tegen tsaar Nicolaas I. Bij het bestuderen naar de oorzaken en aanleiding van deze revolte ging Tolstoj steeds verder terug in de tijd en haalde hij er steeds meer feiten en analyses bij. Ook zullen zijn eigen ervaringen als officier tijdens de Krimoorlog bovengekomen zijn tijdens deze studie. Het uiteindelijke meesterwerk heeft weinig meer met de Dekabristenopstand te maken. De kwaliteit heeft er niet onder geleden.